
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

نظام های سیاسی تطبیقی

«علوم سیاسی روابط بین الملل»

مولف: کبری میرعظیمی

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی که شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای داوطلبان عزیز را پوشش داده است. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مؤلف

حمد و سپاس و علم به این مطلب که خداوند باریتعالی مرا یاری داد تا در این راه قدم بردارم.

با این آگاهی در رشته علوم سیاسی، روابط بین الملل و مطالعات منطقه ای سئوالات کنکور بسیار نایاب است و دانشجویان هنگام آماده شدن برای کنکور کارشناسی ارشد دچار کمبود تست‌های تألیفی هستند سعی بر آن داشتیم تا دانشجویان را با نکات کلیدی و در کنار آن با تست‌های تألیفی و تست‌های طبقه‌بندی شده کنکور دانشگاه‌های دولتی و آزاد آشنا گردانیم تا راه رسیدن به قبولی در کنکور ارشد این رشته را سهل و آسان گردانیم.

با توجه به اینکه مطالب این رشته بسیار وسیع و گسترده است سعی بر این بوده است که از جدیدترین مطالب و منابع کارشناسی ارشد استفاده شود. اما با توجه به اینکه کمتر مجموعه‌ای خالی از اشکال است، این مجموعه نیز احتمالاً از عیب و نقس مبرا نبود و پیشنهادات و نظرات اصلاحی صاحب نظران و خوانندگان گرامی مثمرثمر خواهد بود.

در پایان بر خود واجب می دارم که از زحمات دلسوزانه استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر حسین دهشیار و استاد ارجمند جناب آقای دکتر قربانزاده، استاد محترم دوره کارشناسی در دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) که همیشه مشوق بنده در گام نهادن در عرصه علم و دانش بودند کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

همچنین بر خود لازم می دانم که از الطاف بی‌دریغ و تشویقهای صمیمانه زیباترین موجودات زندگیم (پدر و مادر عزیزم) نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم.

با تشکر

کبری میرعظیمی

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

پیشگفتار ناشر ۳
پیشگفتار مولف ۴

فصل اول: طبقه‌بندی کشورها

کشورهای قدیمی، کشورهای جدید ۱۱
کشورهای بزرگ، کشورهای کوچک ۱۱
وابستگی و استقلال ۱۲
تقسیم‌بندی کشورهای جهان از نقطه نظر نظام اقتصادی و میزان توسعه یافتگی ۱۲
خصوصیات مشترک کشورهای در حال توسعه ۱۳
خصوصیاتی که کشورهای در حال توسعه را از یکدیگر متمایز می سازد ۱۴
معیارهای تمایز بین کشورهای پیشرفته و توسعه یافته از کشورهای در حال توسعه ۱۴
تجانس فرهنگی ۱۴
مسائل کشورهای صنعتی و ماقبل صنعتی ۱۵
خلاصه فصل ۱۶

فصل دوم: رهیافت ساختاری عملکردی؛ بررسی نظام سیاسی

مفهوم نظام ۲۱
ساختار و عملکرد نظام سیاسی ۲۱
اعمال نظام سیاسی ۲۲
محصول نتیجه: Out comes ۲۳
خلاصه فصل ۲۴

فصل سوم: تجزیه و تحلیل تطبیقی نظام‌های سیاسی

اهداف تجزیه و تحلیل تطبیقی ۲۹
سابقه بررسی تطبیقی توسط متفکرین علوم سیاسی ۲۹
خصوصیات بررسی تطبیقی در گذشته ۳۰
رهیافت های مختلف در بررسی تطبیقی ۳۱
خلاصه فصل ۳۲

عنوان **صفحه**

فصل چهارم: برداشتهایی جدید از سیاستهای مقایسه‌ای

سیاستهای مقایسه‌ای ۳۷
اولویتها در سیاستهای مقایسه ای ۳۸
خلاصه فصل ۳۹

فصل پنجم: روش مقایسه‌ای و ساختار الگو

سطوح تحلیل در مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای ۴۵
خلاصه فصل ۴۷

فصل ششم: الگو به عنوان چهارچوبی مشترک در مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای

ویژگی‌ها و مختصات الگو ۵۳
الگو و سازماندهی اطلاعات ۵۴
مدلها و شبه مدلها در فرایند مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای ۵۴
خلاصه فصل ۵۵

فصل هفتم: بهره‌گیری از تحلیل سیستمی در سیاستهای مقایسه‌ای

شناسایی پارامترهای نظام ۶۱
خلاصه فصل ۶۳

فصل هشتم: بررسی سیاستهای مقایسه‌ای بر اساس تحلیل کارکردی

منطق کارکردگرایی عام ۷۲
کارکردگرایی مرتن ۷۳
تحلیل ضروری و لایه‌بندی اجتماعی اپتر ۷۳
ارزیابی کلی تحلیل کارکردی ۷۴
خلاصه فصل ۷۵

فصل نهم: فرهنگ سیاسی: پیوند میان تحلیل خرد و کلان

فرهنگ سیاسی و مختصات آن ۸۵
انواع فرهنگ سیاسی ۸۶
خلاصه فصل ۸۷

فصل دهم: مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای در چهارچوب رهیافتهای توسعه و نوسازی

بررسی نظامهای مختلط یا انتقالی ۹۵
توسعه سیاسی به مثابه یک فرایند پویا ۹۶
رقابت رهیافتهای گوناگون نوسازی در فرایند مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای ۹۷
مفروضات نظری و روش شناسی رهیافت نوسازی ۹۸

عنوان **صفحه**

مطالعات کلاسیک نوسازی ۹۸
مطالعات جدید نوسازی ۹۹
خلاصه فصل ۱۰۲

فصل یازدهم: طبقه‌بندی نظامهای سیاسی

مقایسه نظامهای سیاسی بر اساس ایجاد ابزارهای موثر قدرت ۱۱۱
توزیع قدرت سیاسی ۱۱۲
مفروضات مورد نظر در مدل پوپولیستی ۱۱۴
مقایسه نظامهای سیاسی بر اساس ایجاد اقتدار مشروع ۱۱۴
خلاصه فصل ۱۱۶

فصل دوازدهم: شاخصهای عمده بررسی در مطالعه سیاستهای مقایسه‌ای

۱- تاریخ و فرهنگ سیاسی ۱۲۷
۲- شرایط اجتماعی سیاست ۱۲۸
۳- شهروندان و سیاست ۱۲۹
نقش مردم در تبیین اولویتها ۱۲۹
کانالهای قابل دسترسی برای خواستها ۱۳۰
گروههای ذینفع (فشار) ۱۳۰
احزاب سیاسی ۱۳۱
کورپوراتیزم (صنف گرایی) ۱۳۳
وسایل ارتباط جمعی ۱۳۳
خلاصه فصل ۱۳۴

فصل سیزدهم: احزاب سیاسی؛ تجمیع خواسته‌ها

پایگاههای اجتماعی احزاب ۱۴۱
ساختار احزاب سیاسی ۱۴۲
بررسی ساختار درونی احزاب ۱۴۲
وظایف و عملکرد احزاب سیاسی ۱۴۴
طبقه‌بندی نظامهای مختلف حزبی ۱۴۵
خلاصه فصل ۱۴۷

فصل چهاردهم: ساختارهای حکومت، وضع و اجرای قوانین

توزیع جغرافیایی قدرت ۱۵۷
تفکیک قدرت حکومتی ۱۵۸
تحدید قدرت حکومتی ۱۵۸
قانونگذاری؛ وضع قوانین ۱۵۸

عنوان **صفحه**

نهادهای وضع قوانین ۱۵۹
مجالس مقننه ۱۶۰
مجریه سیاسی؛ اجرای قوانین ۱۶۱
بروکراسی ۱۶۲
دادگاهها؛ قضاوت در مورد اجرای قوانین ۱۶۳
خلاصه فصل ۱۶۴
منابع و مآخذ ۱۷۰

فصل اول

طبقه‌بندی کشورها

عناوین اصلی

- کشورهای قدیمی، کشورهای جدید
- کشورهای بزرگ، کشورهای کوچک
- وابستگی و استقلال
- تقسیم‌بندی کشورهای جهان از نقطه‌نظر نظام اقتصادی و ...
- خصوصیات مشترک کشورهای در حال توسعه
- خصوصیاتی که کشورهای در حال توسعه را ...
- معیارهای تمایز بین کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته ...
- تجانس فرهنگی
- مسائل کشورهای صنعتی و ماقبل صنعتی

فصل اول

طبقه‌بندی کشورها

بهتر است در ابتدا بدانیم، محیط های داخلی و بین‌المللی کشورها مسائل سیاسی آن ها را شکل می دهند. عوامل محیطی، نظام سیاسی را با دسته ای از مشکلات مانند امنیت ملی توسعه، رشد اقتصادی، تورم، محدودیت منابع طبیعی و انسانی روبرو می‌کنند.

کشورهای قدیمی، کشورهای جدید

امروزه کره زمین به سرزمینهای ملی مستقل تقسیم شده است و بجز چند مورد باقیمانده استعمار، شکل سنتی آن نو گردیده است. در دو قرن پیش اکثر کشورهای مستقل جهان در قاره اروپا بودند.

در قرن نوزدهم و بیستم با فروپاشی امپراطوریهای اسپانیا و پرتغال، بیست کشور مستقل در آمریکای لاتین ایجاد شدند. سپس در اروپا به اضمحلال امپراطوری عثمانی چندین کشور در شمال آفریقا و خاورمیانه مستقل گردیدند. همچنین با ظهور جنبش های جدائی طلب؛ در یونان، بلغارستان و آلبانی تعدادی کشور به استقلال رسیدند. اما در زمان بعد از جنگ جهانی دوم بود که انفجار واقعی رخ داد و ۴۵ کشور در آفریقای زیر صحرا و آفریقای شمالی و خاورمیانه و آسیا و اقیانوسیه و ۶ کشور در دریای کارائیب استقلال به دست آوردند. می‌توان گفت کشورهای مستقل همه در خصوصیاتی مشترک هستند:

- همگی اقتدار قانونی بر سرزمین و مردم خود دارند؛
- ارتش، نیروی هوایی و ناوگان دریایی خاص هر کشور وجود دارد؛
- عضویت ملل متحد را دارا هستند؛
- نهادهای سیاسی مانند پارلمان، کابینه، بروکراسی و غیره دارند؛
- و لیکن هر کشور ویژگی خاص خود را دارد که با دیگر کشورها متفاوت است.

کشورهای بزرگ، کشورهای کوچک

یکی از موارد تفاوت کشورها با یکدیگر وسعت سرزمینی و میزان جمعیت آنهاست. بزرگترین کشور جهان روسیه شوروی با بیش از ۲۲ میلیون کیلومتر مربع بود و کوچکترین واحد سیاسی جهان، واتیکان با منطقه ای کمتر از نیم کیلومتر مربع می‌باشد. جمعیت کشورهای مختلف نیز عاملی در تفاوت کشورها با یکدیگر است. پرجمعیت ترین کشور جهان، چین با بیش از یک میلیون نفر جمعیت و واتیکان با تقریباً یک هزار نفر، کم جمعیت ترین کشور جهان است. بیشترین جمعیت را در آفریقا، نیجریه با ۱۰۰ میلیون نفر داراست. در اروپا، روسیه شوروی با بیش از ۲۷۰ میلیون و در آمریکای جنوبی، برزیل با ۱۳۷ میلیون بیشترین جمعیت ها را به خود اختصاص داده اند.

لیکن وسعت و جمعیت، مجموعه‌ای نیست که بتواند بـه تنهـایی عـواملی بـرای ارزیـابی باشـند. فقـط کـشورهای بـزرگ و پرجمعیت نیستند که در دنیا دارای قدرت هستند. بعضی از کشورهای کوچک گاه نقش بسیار مهمی را دارا هـستند. همینطـور هم جمعیت و وسعت جغرافیایی یک مملکت، نظام سیاسی آن را مشخص نمی‌کند. مثلاً هند با جمعیتی زیاد و لوکزامبـورگ بـا جمعیتی کم هر دو دارای نظام سیاسی دموکراسی هستند.

وابستگی و استقلال

وضعیت بین‌المللی اثرات مهمی بر روی مسائل سیاسی دارد. مهمترین جنبه آن استقلال سیاسی و اقتصادی (به معنای اسـتعمار سنتی نیست) کشورهاست. وابستگی اقتصادی در محیط بین‌المللی، یک جنبه مهم محیطی نظام سیاسی است. به طور طبیعی و مشخصی کشورهای فقیر از نقطه نظر اقتصادی و منابع طبیعی غنی بیشترین میزان وابستگی را تحمل می‌کنند. ژاپن و ممالـک اروپای غربی دارای بخش های وسیع تجارت بین‌المللی هستند. وابستگی بسیاری از کشورهای جهـان سـوم بـه صـادرات منـابع غذائی و مواد خام به قدرتهای صنعتی بسیار آشکار است.

همچنین باید نقش مهمی را که شرکتهای چندملیتی بزرگ با بودجه های کلان (گاه بودجه یک شرکت چندملیتی مانند بودجه یک کشور است) در اقتصاد بین‌الملل دارند مورد توجه قرار داد. تصمیمات این شرکتها اثر زیادی بر اقتصاد بین‌المللی دارند. هر کدام از مسائلی که در زمینه وابستگی اقتصادی ذکر شد، اثر محیطی خود را در فعالیت نظام سیاسی کشور دارا می‌باشد.

تقسیم‌بندی کشورهای جهان از نقطه نظر نظام اقتصادی و میزان توسعه یافتگی

۱ـ تقسیم‌بندی از نقطه نظر اقتصادی

از نقطه نظر اقتصادی تمام کشورهای جهان را می‌توان به:

الف) کشورهایی که دارای نظام یا نظام اقتصادی سوسیالیستی؛

ب) کشورهایی که دارای نظام اقتصادی سرمایه داری یا مختلط هستند.

از سالهای گذشته تاکنون با تغییر و تحولاتی که در بلوک شرق و برخی کشورهای دیگر رخ داد و تحرکی به سمت اقتـصاد بازار آزاد صورت گرفته است، می‌توان در حال حاضر از کوبا، کره شمالی، چین با نظامهای اقتـصاد سوسیالیـستی یـاد کـرد. جـز کشورهای مذکور بقیه کشورهای جهان در گروه کشورهای با اقتصاد سرمایه داری یا مختلط قرار می‌گیرند.

معمولاً گفته می‌شود که نظام اقتصاد سوسیالیستی به نحوی که به مرحله اجـرا گذاشـته شـده اسـت دارای دو خـصوصیت اصلی می‌باشد:

۱- مالکیت اشتراکی یا دسته جمعی ابزار تولید؛

۲- برنامه ریزی اقتصادی اجباری.

معمولاً اقتصاد کشورهای سوسیالیستی را گاهی به نـام Command Economy اقتـصاد دسـتوری در مقابـل اقتـصاد بـازار Market Economy که خصوصیت اصلی نظام اقتصاد سرمایه داری است، می خوانند. منظور از برنامه ریزی اقتـصادی آن اسـت که اقتصاددانان و کارشناسان دقیقاً منابع Resources موجود یک کشور، چه انسانی و چه غیرانـسانی را تعیـین نمـوده و سـپس تصمیم بگیرند که این منابع را در چه راههایی مصرف نمایند و با توجه به چه مقاصدی آنها را تخصیص دهند، تا اینکـه حـداکثر استفاده را از این منابع به عمل آورند.

اولین کشوری که در جهان دست به عمل برنامه ریزی اقتصادی زد، اتحاد جماهیر شوروی از سالهای ۱۹۲۸ به بعد بود کـه با اجرای برنامه ۵، ۶، ۷ ساله اقتصاد خود را رونق بخشید.

فرق اساسی و مهم میان کشورهای سوسیالیستی و کشورهای اقتصاد مختلط آن است که در کشورهای سوسیالیستی تمام ابزار تولید در بخش دولتی قرار دارند و در نتیجه مقامات مسئول در برنامه ریزی و استفاده از منابع موجود آزادی عمل دارند. در حالی که در کشورهای با نظام اقتصادی مختلط چون بخش خصوصی وسیعتر و یا محدودتر وجود دارد در نتیجه آزادی عمل برنامه ریزان محدودتر است.

۲ـ تقسیم‌بندی کشورهای جهان بر اساس میزان توسعه یافتگی

در این تقسیم‌بندی بدون توجه به نظام اقتصادی کشورها، آنها را به دو دسته تقسیم می‌کنند.

الف) کشورهای توسعه یافته یا پیشرفته؛

ب) کشورهای در حال توسعه؛

در این تقسیم‌بندی کشورها بدون توجه به نظام اقتصادی- اجتماعی، با در نظر گرفتن میزان توسعه یافتگی خود طبقه‌بندی می‌شوند. به طور مثال، کشور کوبا با اقتصاد سوسیالیستی با کشورهایی مانند ایران، هندوستان (سرمایه داری مختلط) در یک گروه قرار می‌گیرند.

امروزه در تقسیم‌بندیها به یک گروه از کشورها با نام Least developed برخورد می کنیم مانند افغانستان، اتیوپی که اقتصاد آنها در حد قوت لایموت است.

برای شناخت بهتر، مناسب است طبقه‌بندی از موارد مورد بررسی داشته باشیم که شامل:

الف) خصوصیات مشترک کشورهای در حال توسعه؛

ب) خصوصیاتی که کشورهای در حال توسعه را از یکدیگر متمایز می سازد؛

ج) معیارهای تمایز بین کشورهای پیشرفته و توسعه یافته از کشورهای در حال توسعه، می‌باشد.

خصوصیات مشترک کشورهای در حال توسعه

- در حالی که تمام کشورهای پیشرفته به استثنای استرالیا، زلاند جدید، آفریقای جنوبی در نیمکره شمالی دارند، کشورهای در حال توسعه به صورت کمربندی در جنوب کشورهای پیشرفته قرار گرفته اند.
- تمام کشورهای در حال توسعه بدون استثناء برای مدت کمتر یا بیشتری در تحت تسلط مستقیم یا غیرمستقیم یکی از چند کشور اروپائی مانند انگلستان، فرانسه، هلند، پرتغال، اسپانیا بوده اند. اگر هم سرزمینی مستقیماً به صورت مستعمره یا تحت الحمایه یا تحت تسلط یکی از کشورهای اروپایی نبود تحت رژیم کاپیتولاسیون قرار داشت.
- در حالی که ساکنین کشورهای پیشرفته (به جز ژاپنی ها که زرد پوست هستند) سفید پوست هستند، ساکنین کشورهای در حال توسعه اغلب از نژادهای رنگین می‌باشند.
- تحت عنوان خصوصیت چهارم این موارد را می‌توان مطرح کرد:
  - سطح پایین تکنولوژی؛
  - درصد بالای بیسوادی؛
  - درصد میزان پائین پس انداز؛
  - درصد بالای زاد و ولد؛
  - سازمانها و تشکیلات دولتی فاقد کارائی؛
  - عدم ثبات سیاسی.